

Rohingyalılara İlişkin İnsan Hakları Raporu: ARAKAN'IN “SESSİZ ÇIĞLIĞI”NI DUYMAK

Giriş

Bu rapor, gazeteci-yazar Adem Özköse'nin bir grup arkadaşıyla birlikte yapımcılığını üstlendiği ve sunduğu *Sessiz Çığlık Arakan* isimli bir belgesel film esas alınarak kaleme alınmıştır. Söz konusu filme ilişkin süreç, Hollanda Diyanet Vakfı'nın inisiyatifi ve maddi desteği ile başlamış, 2018 yılının Şubat ayında Myanmar-Bangladeş sınırındaki kamplarda 15 gün boyunca araştırma ve görüşmeler yapan bir ekip tarafından hazırlanmıştır. Bu girişimin temel nedeni ise, birinci olarak, “Rohingyalar” olarak bilinen Arakan Müslümanlarına ilişkin olarak Myanmar yönetiminin ve onun desteklediği milis grupların sebebiyet verdiği etnik temizlikler silsilesini ve inkâr politikalarını Bangladeş'te kamplarda yaşayan mağdurlarla yapılacak derinlikli mülakatlar yoluyla birinci elden tanıklıklarla teyit etmektir. İkinci nedeni ise, bu büyük insanlık trajedisinin çözümü yolunda uluslararası hukuk ve insan hakları ekseninde sağduyulu ve sürdürülebilir öneriler sunmaktır.

Bu belgeselin Rohingyalar'a ilişkin ortaya koymuş olduğu bilgiler ve bulgular, bu mazlum halkın Myanmar'da karşı karşıya kalmış olduğu insan hakları ihlallerinin vahametini ortaya koymuştur: onların Arakan'da var olma haklarının inkârı; hayatlarının her aşamasında karşı karşıya kaldıkları “vahşet” düzeyindeki insan hakları ihlalleri; daha da kötüsü, bu topluluğu uzun süredir hedef alan imha politikaları. Arakan'da *insan haklarından* söz etmeyi zorlaştıran bu tablo, kelimenin tam anlamıyla “dehşet vericidir”.

Arakan: Myanmar'daki Kanayan Coğrafya

Batı kıyısında Bengal Körfezi'nin bulunduğu dar bir kıyı şeridinden oluşan Arakan, Myanmar'ın güneybatısında yer alan bir bölgenin adıdır. Myanmariseİngiliz sömürge yönetimi döneminde Birmanya olarak bilinen, 4 Ocak 1948'de bağımsız olduğunda Burma Birliği (kısaca Burma) adını alan devletin adıdır. 26 Mayıs 1989'a kadar Burma Sosyalist Halk Cumhuriyeti ismini kullanan devletin bugünkü resmi adı Myanmar Birliği'dir.

1962 yılında gerçekleşen askeri darbe sonucu bu ülkede baskıcı bir yönetim kurulmuştur. Bu tarihten itibaren Rohingya Müslümanları hem kolektif hem de bireysel olarak insan hakları alanında dozu giderek yükselen yasaklar ve baskılar sonucunda sürekli tacize uğrayan bir topluluk haline gelmiştir. Ülkede 2007'den itibaren sivil bir yönetime geçme çabası olmuştur. Myanmar bugün 2015'den bu yana, Nobel insan hakları ödülü sahibi Aung San SuuKyı'nın fiili liderliği altındaki sivil bir hükümet tarafından yönetilmekle birlikte, gerçekte, ordu “derin devlet” olarak ülkeyi denetimi altında tutmaya devam etmektedir.

Bir federasyon olan Myanmar yaklaşık 53 milyon nüfusu ile Hindîçini'nin (Çinhindi) en büyük yüzölçümüne (677.000 kilometrekare) sahip olan ülkesidir. Resmi dini Budizm ve resmi dili de Tibet-Birman dil ailesinden olan Birmanca'dır. Myanmar'da 100'ün üzerinde dil ve lehçe kullanılmaktadır. Birmanca, ancak 20 milyonun ana dilidir.

Nüfusun büyük çoğunluğu Budist'tir. Budist çoğunluğu %89'a kadar çıkartılsa da bunun gerçek durumu yansıttığı çok tartışmalıdır. Müslümanların göçler nedeniyle sayısındaki belirsizlik din konusundaki istatistiklerin ihtiyatlı olarak kullanılmasını gerektirmektedir. Sayıları net olarak bilinmemekle beraber mülteci durumuna düşen Müslüman sayısının 1,5 milyonu aşmış olabileceği tahmin edilmektedir. Bu bilgiler ışığında Myanmar'da Müslümanların oranının resmi olarak belirtildiği gibi %4 değil, %10-14 arasında olduğu iddia edilebilir. Geri kalan nüfusun %4'ü Hristiyan, %2'si Hindu, %1'i de Animisttir.

Ülkede 50'den fazla etnik grup yaşamaktadır. En büyük grubu yaklaşık %69'luk çoğunlukla Birmanlar (Burmali) oluşturmaktadır. Bunun dışında Koçinler, Karenler, Monlar, Çinliler, Rakhineler de bulunmaktadır.

Myanmar yönetimi Müslümanların yoğun olarak yaşadıkları bölgeyi tanımlamak için kullanılan "Arakan" adını yasaklamış bulunmaktadır. Yönetim bu ad yerine, Arakan'ı Budist Rakhinelere aitmiş gibi göstermek amacıyla, "Rakhine" terimini kullanmaktadır. Genişliği yaklaşık 37 bin kilometre kare olan Arakan bölgesinde yaşayan Müslümanlara "Rohingyalar" adı verilmektedir. Ne var ki, yönetim 2014 yılında "Rohingya" kelimesinin kullanımını da yasaklamıştır. Arakanlı Müslümanların yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığının en önemli delili şudur ki, 1970'li yıllarda bu bölgede 4 milyon kadar Rohingya Müslümanı yaşarken, onlarca yıl boyunca devam eden devlet şiddeti, zulüm, baskı ve ayrımcılık nedeniyle, bu topluluğun büyük çoğunluğunun topraklarını terk etmek zorunda kalmış, bunun neticesinde bugün bu topluluğun Arakan'daki nüfusu birkaç yüzbinle ifade edilir hale gelmiştir.

Myanmar devletinin iddialarının aksine, Rohingya halkı Arakan'a modern dönemde "yasa dışı olarak gelmiş" "Bengalliler" değildir. Aksine, onlar bu bölgenin en kadim/yerli halkları arasında yer almaktadır. Bengalli oldukları iddialarını çürüten önemli argümanlardan biri de Rohingya halkının dil özellikleri ile Bengallerin dil yapılarıdır. Bu iki halk birbirlerini anlayamayacak kadar ayrı dilleri konuşmaktadırlar. İslam'ın 8. yüzyıldan itibaren bölgede Müslüman tüccarlar eliyle yayıldığı çok iyi bilinmektedir. Arakan'da ilk kez 15. yüzyılda bölgeyi birkaç yüzyıl boyunca yönetecek olan bir Müslüman krallığı kurulmuştur. 1784 yılında ise bölge Burma tarafından işgal edilmiştir. Arakan'ın iki yerli halkı olan Rohingya ve Rakhineler bu süreçte ciddi baskılara ve zulme maruz kalmışlardır. Hem Arakan hem de Burma, 1826'da İngilizlerin işgaline uğramış, böylece 120 seneden fazla sürecek olan sömürge dönemi başlamıştır. 1948 yılında Myanmar'ın İngilizlerden bağımsızlığını elde etmesi sonrasında iktidara gelen yönetim sürekli olarak Budist Rakhineleri Arakan Müslümanlarına karşı kışkırtmıştır.

Myanmar'da yaşayan Müslümanlar, büyük çoğunlukla Sünni ve Hanefi'dir. Müslümanların etnik dağılımı şu şekildedir: %68 Hintli, %30 Myanmarlı, %2 Çinli. Müslümanların %41'i Arakan'da yaşamaktaydı. Müslümanlar etnik köken ve tarihi gelişim açısından 4 (dört) farklı gruba ayrılmaktadır:

- 1) XI-XIV. yüzyıllar arasında deniz yoluyla Myanmar'a gelen Arap, Hintli ve İranlı'lardır. Bu gruba yerli halk Pathi, Kala veya İngiliz sömürge döneminde Zerbadi denmiştir. Yerli halkla karışmış, yerli halkla aynı dili konuşmakta ve aynı giyinmektedirler. Kendilerini Myanmarlı olarak ifade etmektedirler.
- 2) Çin sınırında, kuzeydoğuda, Şan eyaletinde, Çin asıllı Müslümanlar yaşamaktadır. Panthay (ilk gruba verilen Pathi isminin bozulmuş şekli) denilen bu topluluk XIX. yüzyılın ortalarında Çinliler tarafından ortadan kaldırılan Yunnan'daki (günümüzde de Çin'de bir eyalet) İslam sultanlığından, Myanmar'a sığınanların çocuklarıdır. Günümüzde sayıları çok azdır. Kendilerine Çinli Müslümanlar için kullanılan Hui-Hui adını benimsemektedirler.
- 3) İngiliz sömürge dönemi boyunca işçi, memur, tacir olarak gelen Hint asıllı Müslümanlardır. Çoğunlukla başkent Rangon ve çevresinde ve bazı şehirlerde yaşamaktadırlar. İngiliz sömürge döneminde, bürokrasi ve ticari hayatta önemli roller oynamışlardır. Ayrıca II. Dünya Savaşı sonrasında ve Bangladeş'in Pakistan'dan bağımsızlık kazandığı sıralarda (1971) Arakan bölgesine de geçişler olmuştur.
- 4) En kalabalık Müslüman grup, Myanmar'ın batı sahilindeki, Arakan bölgesinde yaşayan Rohingya Müslümanlardır. Bengal, Burma ve Urdu dillerinin bir karışımı olan Rohingyaca konuşmaktadırlar. Bengal kökenli ve bölgede XV. ve XVI. yüzyıllarda hakimiyet kuran Bengal Sultanlığı'nın kalıntısı olan bir halktır. Diğer Müslüman gruplara göre çok fakirdirler.

Arakan'ın iktisadi ve sosyal anlamda "mağduriyet" bölgesi olması, sorunu daha da derinleştirmiş bulunmaktadır. Gerçekten de Myanmar'daki en yoksul ikinci bölge Arakan'dır. Bu bölgede yaşayan halk, uzun bir süredir yetersiz eğitimin, sağlık hizmetlerinin ve neredeyse hiç olmayan gelir seviyesinin kısıkaçı altındadır. Bu bölgede yaşayan Budist Rakhineler, hem Myanmar devletine, hem de "günah keçisi" olarak gördükleri Rohingya'ya yönelik büyük bir öfke duymaktadırlar. Aslında Myanmar'da çok uzun bir süredir hemen hemen tüm etnik azınlıkları hedef alan bir devlet şiddeti ve baskısı mevcuttur. Ne var ki, devletin Rohingya azınlığına yönelik düşmanca tutumu diğerlerine oranla daha kapsamlı, yıkıcı ve sistematiktir. Nitekim Myanmar'da devlet eliyle onlarca yıldır hız kesmeksizin Rohingya Müslümanlarını "şeytanlaştırıcı" ve "ötekileştirici" politikalar uygulanmış ve bugün de uygulanmaktadır. En başta, bu dışlayıcı devlet politikalarının da etkisiyle, Arakan'da zamanla Müslümanlarla Budistler arasında açık bir düşmanlık baş göstermiştir. Bu bölgede yaşayan Budistler, Rohingya'ları, hoşgörüsüzlük, nefret ve öfkenin tetiklediği bir imha ve inkâr politikasının hedefi haline getirmişlerdir. Arakan'da hem devlet hem de devletin desteklediği bazı

gruplar, Rakhinelerin siyasi, iktisadi ve kültürel mağduriyetlerinden kaynaklanan öfkelerini Müslümanlara yöneltmeleri için özel bir gayret sarf etmişlerdir. O nedenle, açıktır ki, Müslümanları hedef tahtasına koyan politikaların ve kışkırtıcı faaliyetlerin baş sorumlusu, devlet yetkilileri, bölgedeki milliyetçi siyasetçiler, yine buradaki bir kısım sivil toplum örgütleri ve bazı Budist rahiplerdir. Bu kirli ittifakın üyeleri, Rohingya Müslümanlarını bir yandan “insan” olma vasfından yalıtarak, onları devletin ve toplumun ahlaki ve hukuki yükümlülük alanının tamamen dışına çıkarmayı, bir yandan da halk ve devlet “düşmanı” olarak konumlandırmayı hedeflemektedir. Bütün bu stratejilerin nihai hedefi ise, Arakan’daki Rohingya varlığına tamamıyla son vermektir.

Myanmar yönetiminin uzun bir süre önce Rohingyayalara ilişkin gözettiği temel hedef, şiddet, baskı, zulüm, tehdit ve zorbalıkla onların Myanmar topraklarından çıkarılmasını sağlamak ve onların terk etmek zorunda kaldıkları yurtlarına başka bölgelerden getirilen Budist aileleri yerleştirmektir. Özellikle 1990’lardan itibaren husule gelen zorunlu göç dalgaları nedeniyle, Bangladeş, Rohingyaların adeta ikinci vatanı haline gelmiştir. Arakan’dan kaçışlar çoğu zaman ölümcül tehlikeleri beraberinde getirmiş, birçok Rohingya Müslümanı denizde boğularak hayatını kaybetmiş ve/veya kaçakçıların sayısız suiistimallerine maruz kalmıştır. Myanmar sınırına yakın kamplarda sığınmacı (kimi zaman “mülteci” de denmektedir) olarak yaşayan Rohingyaların büyük çoğunluğu bugün bile kayıt altına alınabilmiş değildir. Rohingyaalar bugün dünyanın değişik coğrafyalarında dağınık bir şekilde ve genellikle sığınmacı olarak yaşamaktadırlar. Bu mazlum topluluğa mensup yaklaşık 1,5 milyon kişi Bangladeş’te, 450 bin kadarı Suudi Arabistan’da, 200 bini Pakistan’da, 100 binden fazlası Tayland’da yaşamaktadır. Ayrıca Malezya’da, Endonezya’da, Körfez coğrafyasında ve Avrupa ülkelerinde mülteci olarak yaşayan Arakanlı Müslümanlar mevcuttur. Rohingyaalaryaşadıkları kamplarda çoğu zaman yeme, içme ve barınma gibi en temel ihtiyaçlarını bile gidermekte zorluk çekmektedir. Nitekim buradaki sağlıksız şartlar ve gıda yetersizliği nedeniyle, söz gelimi, 1991-1994 yılları arasında, bu kamplarda yaklaşık 2 bin Arakanlı Müslüman hayatını kaybetmiştir. Buralardaki insani olmayan koşullar nedeniyle, bu kamplardaki çocuk ve kadın ölümleri dünya ortalamasının çok üzerindedir. Ayrıca burada yaşayan birçok yetişkin de, yetersiz altyapı, kötü çevresel koşullar, sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve eksik beslenme gibi nedenlerle sağlığını kolaylıkla kaybedebilmektedir.

Bir toplumun maruz kalabileceği başlıca insan hakları ihlallerini konu alan yüzlerce kitabın yazılmasındansa, Rohingya Müslümanlarının onlarca yıldır yaşamakta olduğu trajediye bakılsa, herhalde insanların karşı karşıya kalabileceği potansiyel insan hakları ihlalleri bu kitapların anlatabileceğinden çok daha iyi anlaşılabilirdi. Gerçekten de, bir topluluğun yaşaması söz konusu olan zulüm, baskı ve hak ihlallerinin, bütün bunlara maruz kalan hedef topluluğu getireceği bir *sıfır noktası* var ise, hiç kuşku yok ki, Rohingya Müslümanları bu dip noktaya çoktan ulaşmış bulunmaktadır. O nedenle, bırakınız, uluslararası hukuk ve insan hakları çerçevesinde sahip oldukları self-determinasyon hakkını veya “azınlık

grubu” olarak sahip oldukları kolektif insan haklarını dillendirmeyi, Rohingya mağdurlar bugün öyle bir noktadadır ki, dile getirdikleri yegâne talepleri, en temel insan haklarının onlara iadesini istemekten ibarettir.

Rohingyaları hedef alan başlıca insan hakları ihlalleri

1. *Yaşama hakkı/işkence yasağı:* Rohingyaların hayatları güvence altında değildir. Bunlar keyfi olarak tutuklanabilmekte, işkence görmekte, faili meçhul (!) cinayetlerin ve hatta katliamların mağduru olabilmektedir. Arakanlı Müslümanların yaşadıkları mekanlar güvenlik güçlerinin ya da milislerin saldırılarına maruz kalabilmekte ve hatta evleri ve çalıştıkları mekanlar zaman zaman ateşe verilebilmekte ve çok sayıda can kayıpları yaşanabilmektedir.
2. *Vatandaşlıklarının iptali:* Myanmar devleti Rohingyaları ülkenin yerli halkı olarak kabul etmemekte, başka bir deyişle, onların bu topraklarda yüzlerce yıldır yaşadığı gerçeğini inkâr etmekte, bunun yerine, onların “Bangladeşli” olduğunu ileri sürmektedir. Bu iddiaya dayanarak bu ülkede 1982 yılında çıkarılan ve 1987’de yürürlüğe konan bir yasa ile Rohingyaların vatandaşlıkları ellerinden alınmıştır. Bunun sonucunda kendi topraklarında “yabancı” durumuna düşürülen bu topluluk mensupları, bunun sonucunda vatandaşlığa bağlı hak ve özgürlüklerden tamamıyla yoksun bırakılmıştır.
3. *Zorla çalıştırma yasağının ihlali:* Arakan’da Rahkhinemisler devletin gözetim ve izni altında esir aldıkları bazı Müslüman gençleri kendi arazilerinde zorla çalıştırmaktadırlar. Bunun adı, insan hakları hukukunca yasaklanmış olan “zorla çalıştırma” ya da “angarya”dır.
4. *Âdil yargılanma hakkı/suçsuzluk karinesinin yokluğu:* Arakan’daki şiddetin asıl mağdurları Rohingyalar olduğu halde, şiddet olaylarıyla ilgili olarak yürütülen soruşturmalarda devlet yetkilileri ve Budist milisler doğrudan olayın sorumlusu olarak Rohingyaları suçlamaktadır. Bu suçlamalar yargı organlarınca genellikle sorgusuz sualsiz “doğru” kabul edilmektedir. Daha da ötesi, Rohingyaların herhangi bir kimlik kartları olmadığından, yaşadıkları mağduriyetler karşısında hukuken yargıya gidememektedirler. Vatandaşlıkları olmadığından Myanmar’da yaşadıklarını ispat edemeyen bu topluluğa mensup bireylerin bu durumları, hem devlet yetkililerince hem de Arakan’daki diğer etnik ya da dini gruplarca rahatlıkla suiistimal edilebilmektedir.
5. *Çalışma hakkının olmaması:* Rohingyaların kamu kurumlarında çalışmaları yasaklanmıştır.
6. *Mülkiyet hakkının mevcut olmaması:* Rohingyaların özel mülkiyet edinmeleri yasaklanmıştır. Bunun yanı sıra, Budist milisler bu topluluğa mensup bireylerin topraklarına zaman zaman el koyabilmektedir. Devlet kurumları ise bu duruma sessiz kalmaktadır.
7. *Aile kurma hakkının vahim düzeydeki ihlali:* Rohingyaların evlenmelerini önleyici ya da en azından zorlaştırmacı birçok tedbirler alınmıştır. Evlenmek

isteyen evlilik adayları devlete yüksek miktarda “evlilik vergisi” ödemek zorundadır. Çoğu zaman vergi ödendiği halde, yine de evliliğe izin verilmemektedir. İzin çıktığında ise zorlaştırıcı yeni şartlar ileri sürülmekte, bunun sonucunda da çiftler 2-3 yıl daha bekletilmektedir. Bütün bu engelleri göze alıp evlenenlere ise, bu kez de ikiden fazla çocuk sahip olmamaları yönünde dayatmalarda bulunmaktadır. Sırf evlilikle alakalı bu zorlaştırıcı engeller nedeniyle birçok Rohingya Müslümanı ülkeyi terk etmektedir.

8. *Din ve vicdan özgürlüğünün yokluğu:* Arakan’da yeni cami yapılmasına izin verilmezken, mevcut birçok cami yıkılmış, kapatılmış ya da Budist tapınağı haline getirilmiştir. Kur’an öğrenmenin de yasaklandığı ülkede, özellikle Budist çetelerin başta gelen hedefleri arasında Müslüman âlimler ve hocalar vardır.
9. *Seyahat özgürlüğünün yokluğu:* Rohingyalar kendi ülkelerinde ne yazık ki seyahat özgürlüğüne de sahip değillerdir. Bunların bir bölgeden başka bir bölgeye gitmeleri yetkililerin iznine tâbidir.
10. *Kültürel hakların ihlali:* Myanmar yönetimi bugüne dek Rohingya Müslümanlarına ait pek çok tarihi, dini ve kültürel yapıları ve eserleri yıkmıştır. Yönetim, bu topluluğun bu topraklardaki izini tamamen silmek için, aynı zamanda, Rohingyaların asırlardır yaşadıkları yerlerin isimlerini değiştirmiştir.

Rohingyalarasoykırım mı uygulanmaktadır?

Soykırım, “devlet suçları” olarak tavsif edilen suç türlerinden birisidir. 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi’nin 2. Maddesine göre, soykırım, “ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir gruba, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen” şu fiilleri kapsamaktadır: a) Gruba mensup olanların öldürülmesi; b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi; c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek; d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak.”¹Hiç şüphe yok ki, yukarıda alıntı yapılan dört maddenin hepsinde ifade edilen suçlar Myanmar devletince uzun bir süredir Rohingya Müslümanlarına yönelik olarak hayata geçirilmiş bulunmaktadır.

Soykırım suçu, her zaman, devletin ya da onun gözetim ve denetimi altındaki güçlerin belli bir etnik gruba karşı aniden saldırıya geçerek onları yok etme çabasına girişmesiyle işlenmez. Bu tür suçlar genellikle uzun vadeli bir planlama ile ve birbiri ile eşgüdüm içinde olan eylemlerin birleşimiyle oluşur. Böyle bir durumda hedef alınan toplumsal gruba yönelik temel strateji, o grubun bir bütün olarak varlığını devam ettirmesini imkânsız kılacak şartların oluşturulmasıdır. Netice itibarıyla, hedef alınan bir azınlığın, tedricen ortadan

¹ “Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme”, 9 Aralık 1948, <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/32702-Soykirim-Sucunun-Onlenmesine-Ve-Cezalandirilmasina-Dair-Sozlesme.pdf>

kaldırılması burada beklenen nihai sonuçtur. Bu tür planlar, hedefe konan grubun varlığını ve o grubun menfaatlerini korumayı hedefleyen örgütsel yapıları, o topluluğun kültürünü, dilini, dinini, azınlık olarak diğer ayırıcı özelliklerini ve maddi olarak insanca yaşama imkânlarını ortadan kaldırmayı hedefler. Bu şartlar altında, gruba mensup bireylerin özgür, güvenli ve sağlıklı şartlarda hayatlarını idame ettirmeleri, insan onuruna yakışır haysiyetli bir yaşam sürmeleri ve hatta fiziki varlıklarını sürdürmeleri giderek güçleşir. Daha da ötesi, devlet şiddetinin ve baskısının arttığı dönemlerde, bu gruba mensup bireylerin yaşama hakları bile tehlikeye girer. Açıkça belirtmek gerekir ki, burada sözü edilen ve soykırıma giden sürecin yapı taşlarını oluşturan fiiller, stratejiler ve politikalar, Myanmar devletinin Rohingya Müslümanlarına ilişkin olarak belirlemiş olduğu stratejiyle bire bir örtüşmektedir.

Rohingyaların için atılması gereken adımlar

Bir devlet olarak Myanmar'ın hukuk ve insan haklarının gereği olarak Rohingya Müslümanlarına yönelik takip ettiği politikalarda kapsamlı ve tutarlı bazı değişikliklere gitmesi gerekmektedir. Bunlardan bazıları:

1. Bu yükümlülüklerin en başta geleni, 1982 yılında çıkarılan ve Rohingyalı devletçe tanınan bir "etnik azınlık" olmaktan çıkararak ve daha da ötesi bu gruba mensup olan bireyleri vatandaşlık hakkından mahrum eden mevzuatın iptal edilmesidir.
2. Rohingyalı bebeklere doğum belgesinin verilmemesini öngören 1994 tarihli yasanın kaldırılması büyük önem taşımaktadır.
3. 'Rohingya' ifadesinin kullanımına devletçe getirilen yasağın ve bu yasağı "delen"lerin cezalandırılmasını öngören yasanın iptali de öncelikli insan hakları düzenlemeleri arasında yer almalıdır.
4. Bu çerçevede Rohingya Müslümanlarının tüm siyasi haklarının iadesi ve bu gruba mensup bireylerin seçimlerde aday olmasına ilişkin yasağın da kaldırılması gerekmektedir.
5. Bunun yanı sıra, devletin uzun süredir yürürlükte tuttuğu bir yasak olarak, bu gruba mensup bireylerin ülke içinde serbest dolaşım hakkının da tanınması büyük önem taşımaktadır.
6. Her vatandaş gibi Rohingyalıların da sağlık hizmetlerinden yararlanması; çalışma ve kazanma hakkına sahip olmaları ve yükseköğrenim görmelerine imkân sağlanmalıdır.

Bu konularda adım atması gereken ilk ülke elbette Myanmar'dır. Ancak bu bir insanlık sorunudur. Arakan'da yaşananların bütün Dünya'ya yeterince duyurulmadığı, yeterli düzeyde bir farkındalık yaratılmadığı açıktır. Belgeselimiz bu açıdan çok önemli bir işlev görecektir. Bunun birçok Dünya diline çevrilerek Dünya çapında izlenebilirliğinin sağlanması çok faydalı olacaktır. Belgeselimizin, bu açıdan bir önderlik ve örneklik teşkil ederek, benzer çabaların ulusal ve uluslararası STK'lar tarafından da izlenmesi çok önemlidir.

Rohingya halkının hak ve özgürlüklerinin iadesi için uluslararası toplumdevreye girmelidir!

Myanmar'da 2015 yılında yapılan seçimler sonunda sivil bir yönetimin iktidara gelmiş olması, ülkedeki vahim insan hakları ihlallerinin ortadan kalkabileceğine ilişkin bazı umutları yeşertmişti. Ne var ki, hem mevcut sivil yönetimin ordunun yakın kontrolü altında olması, hem de bu yönetiminde, cunta rejimi gibi, Arakan'da yapılan yanlışları kabul etmek bir yana, onlara yönelik şiddet ve baskıları “teröristlere karşı savaş” kapsamında görmesi nedeniyle, bu insanlık sorununun *Myanmar'ın kendi siyasi dinamikleriyle* çözümü hemen hemen imkânsızdır. O nedenle uluslararası toplumun ve uluslararası örgütlerin, Rohingya Müslümanlarını hedef alan çarpık politikalarında önemli ölçüde değişiklik yapması için ihlalcı Myanmar yönetimine kapsamlı baskı uygulaması en makul seçenek gibi görünmektedir. Bu süreçte yapılacak değişikliklerle, bu mazlum halkın varlığını bile tehlikeye atan çok vahim düzeydeki bireysel ve müşterek insan hakları ihlallerine son verilmelidir.

Bu amaçla öncelikle Rohingya Müslümanlarının zincirleme olarak başka hak ihlallerini de tetikleyen vatandaşlık haklarının iadesi büyük önem taşımaktadır. Bunların yanı sıra, hem “klasik” ya da “birinci kuşak” insan hakları olarak bilinen ve yukarıda daha tafsilatlı olarak ifade edilen şu türden hak ve özgürlükler de güvence altına alınmalıdır: yaşama hakkı; işkence ve kötü muamele yasağı; kölelik ve zorla çalıştırma yasağı; özgürlük ve güvenlik hakkı; özel hayata saygı; yasa karşısında eşitlik; ayrımcılığın yasaklanması; din ve vicdan özgürlüğü; seyahat ve yerleşme hakkı; eğitim hakkı; aile kurma hakkı; adil yargılanma hakkı, vs.

Bu kapsamda, ikinci olarak, Rohingya Müslümanlarının “ikinci kuşak” insan haklarının da sağlam güvencelere kavuşturulması gerekir ki, bunların başta gelenleri şunlardır: çalışma hakkı; sosyal sigorta hakkı; insani yaşam şartlarına sahip olma hakkı; eğitim hakkı; uygun bir konutta yaşama hakkı; kültürel haklar; işyerinde ayrımcılığın yasaklanması; sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı, v.s.

Üçüncü olarak, müşterek/kolektif insan hakkı olan, azınlık pozisyonundaki Rohingya'ların sahip oldukları etnik, dini, kültürel ve dilsel farklılıklarını koruma ve geliştirme haklarının güvence altına alınması gerekir.

Bu üç grup insan hakkından, birinci ve ikinci grup haklar, ilk önce 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi içinde, ardından 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ile aynı gün kabul edilen İktisadi, Sosyal ve Kültürel Hakları Uluslararası Sözleşmesi çerçevesinde düzenlenmiştir. 1948 tarihli Beyanname bağlayıcı olmamakla birlikte, hem bu metne hiçbir devlet karşı çıkmadığından, hem de içerdiği temel hak ve özgürlükler zaman içinde birer yapılageliş kuralı haline geldiğinden, bunların Myanmar için de bağlayıcı olduğunu söylememiz gerekir. Myanmar, yukarıda sözü edilen ikiz sözleşmelerden İktisadi, Sosyal ve Kültürel Hakları Uluslararası Sözleşmesi'ni 2015 yılında imzalamış, 2017'de ise onaylayarak bu sözleşmeye taraf olmuştur. O

nedenle, bu devletin, sözleşmenin düzenlediği ikinci grup insan haklarını uygulaması zorunludur. Buna karşılık, aynı devlet, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne taraf değildir. Bugün 170 kadar devletin taraf olduğu bu sözleşme, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin düzenlediği iki grup insan hakkından, "klasik" ya da "birinci kuşak" insan hakları kümesini *bağlayıcı* hale getirmiştir. Bu yönüyle, söz konusu sözleşme, 1948 belgesinin düzenlediği haklar kümesinin önemli bir bölümünün yapılageliş kurallarına dönüşerek bağlayıcı hale gelmesine çok önemli bir katkıda bulunmuştur. O nedenle, Myanmar'ın, yukarıda sözü edilen birinci grup insan haklarını kendisi için bağlayıcı saymaması pek kolay görünmemektedir. Son olarak, uluslararası hukukta azınlık haklarına ilişkin olarak hem BM bünyesinde özellikle 1960'lardan sonra kabul edilen bir kısım insan hakları metinlerinde, hem de bölgesel düzeyde kabul edilen belgelerde konuya ilişkin getirilen düzenlemelerde yer alan bazı temel hükümler, zaman içinde bunlara taraf olmayan birçok devletçe de sanki bağlayıcıymış gibi muamele görmeye başlamıştır. Buna göre, devletler ülkede yaşayan azınlıkların kendi kimliksel özelliklerini korumalarına engel olmama yükümlülüğü altındadır; başka bir deyişle, devletlerin, azınlıkları zorla asimile etmeye çalışmaktan vazgeçmesi gerekir. O halde Myanmar'ın Rohingya kimliğini ortadan kaldırmayı hedefleyen inkâr ve baskı politikaları, aynı zamanda üçüncü kuşak insan haklarına da aykırılık teşkil etmektedir.

Birleşmiş Milletler (BM) ve Rohingya sorunu

Aslında hem 20. yüzyılın ikinci yarısının hem de 21. yüzyılın başta gelen insani trajedilerinden birisi olan *Rohingya sorununun* barışçıl çözümü için uluslararası toplumun ve hususiyetle BM örgütünün konuyla yakinen ilgilenmesi ve bu amaçla Myanmar üzerinde baskı uygulaması bir zaruret haline gelmiştir. Öncelikle, adaletin ve hakkaniyetin gereği olarak, Rohingya'ları hedef alan ve aslında büyük resme bakıldığında "soykırım" olarak tanımlanabilecek mağduriyetler zincirinin müsebbibi olan tüm sorumluların uluslararası mahkemelerde yargılanması bu süreçte büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, BM Güvenlik Konseyi'nin, durumun uluslararası barış ve güvenliğe zarar verdiğine dikkat çekerek, bu raporumuzda sözü edilen suçları işlediğinden şüphelenilen asker-sivil tüm insan hakları ihlalcilerini, 2002'de kurulmuş olan Lahey'deki Uluslararası Ceza Mahkemesine sevk etmesi önde gelen seçeneklerden birisi olarak düşünülmelidir.²İslam İşbirliği Teşkilatı'nın (İİT) 10 Eylül 2017'de Astana'da kabul etmiş olduğu bir kararda, Myanmar hükümetine, kısa bir süre önce BM İnsan Hakları Konseyi'nin yapmış olduğu çağrıya uygun olarak, Myanmar'da işlenmiş olduğu iddia edilen tüm insan hakları ihlallerini soruşturması ve sorumluları adalet önüne getirmesi çağrısı yapılmıştır.³Hem İnsan

² Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Statüsü'nde (Kurucu Andlaşmasında) yer alan 13. madde çerçevesinde BM Güvenlik Konseyi'ne böyle bir yetki verilmiştir.

³ OIC Chairman's Summary Report of the Meeting of Heads of State and Government on the Rohingya Muslim Community in Myanmar, held on the sidelines of the 1st OIC Summit of Science and Technology, 10 Eylül 2017, Astana, Republic of Kazakhstan, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/1st_is_rep_rohingya_en.pdf

Hakları Konseyi'nin hem de İİT'nin talepleri, Arakan'daki durumun vahametini en üst düzeyde ortaya koyarak, konuya BM organlarının el atmasını bir bakıma zorunlu hale getirmiştir. Nitekim BM Genel Kurulu 31 Ekim 2017'de bu soruna ilişkin bir karar almıştır.⁴ Bu kararda Myanmar yönetimine Rohingya'ları hedef alan saldırılara son vermesi, topraklarını terk etmek zorunda kalan tüm mültecilerin güven içinde yurtlarına dönmelerini temin etmesi, bu topluluğu hedef alan kapsamlı insan hakları ihlallerine son vermesi ve Rohingya'lara yönelik nefret söyleminden vaz geçmesi çağrısı yapılmıştır. Kararda ayrıca, ordu mensupları da dâhil olmak üzere, Rohingya'ları (ve başka bazı grupları) hedef alan insan hakları ihlalcilerinin bu ülkede yargı önüne çıkarılması istenmiştir. Son olarak, söz konusu Genel Kurul kararında, hem BM İnsan Hakları Konseyi'nin, hem de buradaki insan hakları ihlallerine ilişkin inceleme ve soruşturma yapmak üzere BM tarafından yetkilendirilen insan hakları komisyonlarının Myanmar'da herhangi bir engellemeye maruz kalmadan soruna ilişkin inceleme ve soruşturma yapmasına izin verilmesi istenmiştir.

Bugün gelinen noktada uluslararası toplumun Arakan'daki insanlık trajedisine daha önce olduğu gibi sessiz kalması artık pek mümkün değildir. Nitekim BM İnsan Hakları Konseyi bu yılın Mart ayında soruna ilişkin bir karar kabul etmiştir. Bu kararda Rohingya'ları hedef alan vahim insan hakları ihlallerinden sorumlu olanların, hem bağımsız hem de yetkin ulusal ve uluslararası mahkemelerde yargılanmasını talep etmiştir. Yine bu Konsey'in konuya ilişkin 3 Temmuz 2018'de almış olduğu kararda ise, Rohingya'da onlarca yıldır yaşanan vahim "insanlık suçları"nın tedricen gerçekleşen bir "soykırım" olduğuna hükmedilmiş ve sorumluların yargı önünde hesap vermesine ilişkin talep yinelenmiştir.⁵ Öte yandan, BM bünyesinde oluşturulan bağımsız insan hakları soruşturma komisyonu⁶, 15 aylık bir çalışma sonunda kaleme aldığı 440 sayfalık raporu Eylül 2018'de yayınlamıştır.⁷ Komisyon, varmış olduğu sonuçları içeren 20 sayfa olarak kaleme alınmış olan raporu ise 27 Ağustos 2018'de BM İnsan Hakları Konseyi'ne sunmuştur. Raporda, Rohingya Müslümanlarına karşı işlenmiş olan "soykırım", "insanlık suçları" ve "savaş suçları"nın sorumlusunun Myanmar ordusuna mensup komutanlar olduğu ifade edilmiş, ayrıca BM Güvenlik Konseyi'nin, sorumluları Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne sevk etmesi ya da Arakan'da işlenen suçlarla ilgili özel bir uluslararası mahkemenin kurulması istenmiştir. Ayrıca, hem Myanmar'a yönelik askeri yaptırım uygulanması, hem de bazı yetkililere ilişkin seyahat yasağı ve mali yaptırım getirilmesi istenmiştir.

⁴ "Situation of human rights in Myanmar", A/C.3/72/L.48, 31 Ekim 2017, <http://undocs.org/a/C.3/72/L.48>

⁵ "Oral update of the High Commissioner for Human Rights on Situation of human rights of Rohingya people", Human Rights Council, A/HRC/38/CRP.2, 2 Temmuz 2018, <https://reliefweb.int/report/myanmar/oral-update-high-commissioner-human-rights-situation-human-rights-rohingya-people>

⁶ Independent International Fact-Finding Mission on Myanmar

⁷ "Report of the detailed findings of the Independent International Fact-Finding Mission on Myanmar", A/HRC/39/CRP.2, 17 Eylül 2018, <https://reliefweb.int/report/myanmar/report-detailed-findings-independent-international-fact-finding-mission-myanmar>

Arakan Dramını Belgelemek Neden Önemlidir?

BM İnsan Hakları Konseyi'nin 25 Eylül 2018 tarihli Kararı ile⁸ Myanmar'da yaşanan uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları ihlallerinin kanıtlarını toplamak, korumak ve analiz etmek için "bağımsız bir mekanizma" kurmaya karar vermiştir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu daha önce Suriye'deki hesap verebilirlik boşluğunu doldurmak için Suriye Arap Cumhuriyeti'nde işlenen uluslararası hukuk altındaki suçlarda sorumlu kişilerin soruşturma ve kovuşturmasına yardımcı olacak Uluslararası, Tarafsız ve Bağımsız Mekanizma'yı (IIIM) 71/248 sayılı kararı⁹ ile kabul etmiştir.

Myanmar için Kabul edilen mekanizma Suriye için Kabul edilen mekanizmadan farklı olarak devletlerin gönüllü katkıları ile değil; BM fonları ile desteklenecektir.¹⁰

IIIM modeli, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisinin bulunmamasına ya da Güvenlik Konseyi'nin blok edilmesine gerçek bir etki yapacak bir niteliğe sahip olmamakla birlikte; UCM *ad hoc* veya hibrid mahkemelerin yargı yetkisinin olduğu ancak ulusal süreçlerin başlatılmadığı durumlarda yol gösterici olabilir. Aynı zamanda geniş bir yelpazede çok farklı aktörlerin- ağır ihlallerin faillerini adalete teslim etmek ve mağdurlara yardım etmek üzere faaliyet eden- ulusal çabalarına odaklanarak hesap verebilirliğin izlenmesine de yardımcı olabilir.¹¹

Daimi bir IIIM ayrıca BM kanıtlarının nasıl kaydedildiğini ve korunduğunu standartlaştırarak hesap verebilirlik için BM sistemi çapında bir merkez oluşturabilir; güvenilir kaynakların ayırte edilmesine ve ciddi kanıtların olduğu yerlerin vaka olarak seçilmesine yardımcı olarak UCM'ne de katkı sağlayabilir.¹²

⁸39/... Situation of human rights of Rohingya Muslims and other minorities in Myanmar Bknz. <http://undocs.org/A/HRC/39/L.22>.

⁹Resolution adopted by the General Assembly on 21 December 2016.71/248. International, Impartial and Independent Mechanism to Assist in the Investigation and Prosecution of Persons Responsible for the Most Serious Crimes under International Law Committed in the Syrian Arab Republic since March 2011. Bknz. <https://undocs.org/A/RES/71/248>.

¹⁰ Paragraph 33, 39/... Situation of human rights of Rohingya Muslims and other minorities in Myanmar Bknz. <http://undocs.org/A/HRC/39/L.22>. Ayrıca bknz. Human Rights Council Ratchets Up Pressure on Myanmar - The New York Times. <https://www.nytimes.com/2018/09/27/world/asia/myanmar-un-human-rights.html>.

¹¹"An Independent Mechanism for Myanmar: A Turning Point in the Pursuit of Accountability for International Crimes", Polina Levina Mahnad, October 1, 2018. <https://www.ejiltalk.org/a-turning-point-in-the-pursuit-of-accountability-for-international-crimes/>

¹²Concept note, Accountability mechanism for Myanmar, <https://www.ohchr.org/Documents/Countries/MM/ConceptNoteAccountabilityFramework.pdf>

Son olarak, savcının sınırlı bir yargı yetkisine sahip olduğu Myanmar vakası bu iki kurumun nasıl bir arada var olacağı ve çalışacağı konusunda önemli bir örnek olacak gibi görünmektedir.

Bu nedenle de gazeteci-yazar *Adem Özköse*'nin bir grup arkadaşıyla birlikte yapımını üstlendiği ve sunduğu *Sessiz Çılgın Arakan* isimli belgesel oldukça önemlidir. Bu belgesel, 2018 yılının Şubat ayında Myanmar-Bangladeş sınırındaki kamplarda 15 gün boyunca araştırma ve doğrudan derinlikli mülakatlar yapılarak hazırlanmıştır. Belgeselde “Rohingyalar” olarak bilinen Arakan Müslümanlarına ilişkin olarak Myanmar yönetiminin ve onun desteklediği milis grupların sebebiyet verdiği etnik temizlikler silsilesi ve inkâr politikaları birinci elden tanıklıklarla tespit ve teyit etmektedir.

Sonuç

Rohingyalar'ın mağduriyetinin giderilmesi yolunda merkezinde BM'nin olduğu uluslararası baskıların önemli bir katkı sağlayacağı açıktır. BM yanında bölgesel örgütler nezdinde var olan insan hakları mekanizmaları harekete geçirilmelidir. Küresel, bölgesel veya ulusal düzeylerde örgütlenen insan hakları ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının destekleri sağlanmalıdır. Bu yöndeki ivmenin devam ettirilmesi halinde, bir yandan Arakan'da Rohingya'ları hedef alan devlet-merkezli ve devlet-destekli şiddet ve baskının durdurulması, bir yandan da başka ülkelerde sığınmacı olarak yaşamaya mahkûm edilmiş olan Rohingya'ların kendi yurtlarına dönmeleri mümkün olabilir.

Ancak uzun vadede bu trajik sorunun kalıcı bir çözüme kavuşturulabilmesi için Myanmar hükümeti, halkı ve sivil toplum kuruluşlarının bu yönde ikna edilmesi hayati önem taşımaktadır. Bunun için de öncelikle tarafları çözüme yaklaştıracak, sorunun tüm taraflarca ele alınabileceği insani ve barışçıl mekanizmalar harekete geçirilmelidir. Bu bağlamda hem Myanmar'a karşı yaptırım tehdidiyle desteklenen diplomatik baskıların uygulanması, hem de ekonomik araçlarla desteklenen diplomatik telkin, tavsiye ve teşviki esas alan bir stratejiyle Myanmar yönetimi ile yakın ilişkiye girilerek bu ülkenin insan hakları alanında “normalleşmesi” sağlanmalıdır.

Bir yandan Myanmar'ın politikaları yakından takip edilirken öte yandan da başta Bangladeş olmak üzere bölge ülkelerinin de aktif olarak katılacağı ikili ve çok taraflı mekanizmalar oluşturulmalı, bölge ülkelerinin tüm süreçlere katılımları sağlanmalıdır.

Adem Özköse tarafından çekimi yapılan belgesel filmde de izlediğimiz üzere, kamplarda yaşayan Arakanlı mültecilere en büyük maddi ve insani destek hem devlet olarak Türkiye'den, hem de Hollanda Diyanet Vakfı gibi Türkiyeli sivil toplum örgütlerinden gelmektedir. Mülteciler için fevkalade önem arz eden Türkiye'nin bu politikası devam etmelidir. Ancak uzun dönemli düşünüldüğü zaman, Türkiye mümkün olduğunca Bangladeş ve Myanmar ile ikili veya çok

tarafli olarak sorunlarin ele alinabilecegi mekanizmalari bir an once hayata gecirmek durumundadir. Ancak barisçil çabalara ek olarak Rohingya halkinin insani trajedisinin sona erdirilmesi yolundaki çabalara en az üçayri yolla da destek verilmesi büyük yarar sağlayacaktır. Birincisi, Türkiye’de insan haklari alanında faaliyette bulunan sivil toplum örgütleri, Myanmar’da Rohingyalari hedef alan soykirim ve insanliğa aykiri suçlari faillerine ilişkin olarak, 2004 tarihli Türk Ceza Kanunu’nun 76. ve 77. maddelerine dayanarak, soruşturma, kovuşturma ve yargulamada bulunmak üzere bir Türk mahkemesi nezdinde suç duyurusunda bulunabilirler.

İkincisi, Türkiye, *bağlayıcı* karar yetkisi olan BM Güvenlik Konseyi nezdinde girişimlerde bulunarak, Myanmar’a ilişkin “kınama”, “ihlale son verme çağrısı” ve “iktisadi, mali, askeri ve siyasi yaptırımlar” içeren bir kararın çıkarılması için gayret gösterebilir.

Üçüncüsü, Türkiye, İslam dünyasını İİT aracılığıyla harekete geçirerek, bu sorunu çözmediği sürece, bu teşkilat önderliğinde Myanmar’a yönelik olarak kapsamlı bir siyasi ve iktisadi ambargo kararı alınmasını sağlayabilir.

Son olarak, Adem Özköse tarafından çekilen *Sessiz Çıglık: Arakan* belgeselinin çekilmesinden sonra, Kasım 2018 tarihinde Myanmar ile Bangladeş hükümetleri arasında varıldığı söylenen bir anlaşma uyarınca, Bangladeş’deki Rohingyalari ülkelere dönmelerinin önü açılmış gözükmektedir. Ancak Rohingyalilar bu anlaşmadan ve geri dönüş sonrası ortaya çıkacak durumdan oldukça endişeli görünmektedirler. Bu konuda en azından Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR, yetkililerin uyarıları ve “Müslümanların topraklarına geri dönüşünün güvenli olup olmadığını değerlendirme izni verilmesi” çağrısı dikkate alınmalıdır. Türkiye bu geri dönüş sürecinde de aktif bir rol oynamalıdır.¹³

Sonuç olarak Arakan’daki zulme hiçbir zaman sessiz kalmamalıyız. Rohingyalari acı, hüznü ve gözyaşlarını dindirmek ve onların geleceğe ilişkin umutlarını yeşertmek için, var olduğumuzu, bu sorunun farkında olduğumuzu, gerekeni yapacağımızı haykırmak zorundayız.

Bu inanç ve kararlılıkla, *Sessiz Çıglık: Arakan* isimli bu film tarihe bir not düşmek, yapılan zulümleri belgelemek ve insanlığın vicdanına seslenmek için hazırlanmıştır.

Kamuoyuna duyurulur.

¹³ “Bangladeş’e kaçan Arakanlı Müslümanların geri dönüşü başlıyor: 'Bizi ölüme yolluyorlar'”, *BBC TÜRKÇE*, 15 Kasım 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46221256>.